

עומקא דפרשה

פר' שמות - בענין הרמת יד על חברו

גליון
כ"ז

שנאת דתן ואבירם למשה

הרב יהודה כץ

"רשע למה תכה רעך" ומבואר דהיו אלו דתן ואבירם, הנה בענין דתן ואבירם איכא כמה תמיהות, דהרי דתן ואבירם היו שונאים זה לזה, עד שאחד הכה לחברו, ובמדרש איכא שנתכונו להרוג זה את זה, וא"כ שניהם היו בסכנת מוות,

ומשמע דמשה רבינו ע"ה הצילם ע"י שאמר למה תכה רעך, ובכ"ז אח"כ איתא ברש"י "דוישמע פרעה את הדבר" שהם הלכו להלשין לפרעה, ומבואר במדרש דביקש פרעה להרוג את משה ונעשה לו נס ונתקשה גרונו, ונאלץ משה לברוח מחמת זה, וכבר תמהו איך מלאם לבם לעשות כן אחר שמשה רבינו הצילם.

וגם מצינו שעמדו דתן ואבירם בראש מחלוקת קרח ועדתו עד שהתורה הזכירתם לדראון עולם בפר' פנחס "הוא דתן ואבירם אשר הצו על ה'" הם נקראים בעלי המח', ואע"פ שכל מח' זו לא נגעה להם כלל, שהרי היו משבט ראובן, ובכל זאת עמדו בראש המח', וגם מצינו בפר' קרח שהלך משה עם כל הזקנים לביתם של דתן ואבירם כדי לשכנעם לירד מן המח', ובודאי זה אומר שידם של דתן ואבירם הייתה חזקה מאוד, ואילו הצליחו לשכנעם שלא לעשות המח', א"כ המח' הייתה בטלה, וקשה מדוע כ"כ נלחמו במשה.

והנה דתן ואבירם נקראו "קריאי עדה אנשי שם" שמדברים בראש כל אסיפה, ובודאי היו מקראים אנשים חשובים, ותיפוק ליה שהצליחו לגרור אחריהם מאתים וחמישים ראשי סנהדראות, ובודאי שהיה כוחם רב, וגם מכך שמשה רבינו הלך כ"כ לקראתם זה מלמד על כוחם והרע חלילה.

ויתכן שמחמת כבודם הרב וחשיבותם ושהכירו במשה וחשיבותו, פגע בהם הכינוי "רשע" וגם שאמר למה תכה "רעך" רשע כמותך, א"כ נתייחס לשניהם רשעים, זה פגע בהם עד עמקי נשמתם פגיעה עצומה לדורי דורות.

ונראה מוכרח דזה היה עיקר הכעס שלהם, שהרי איתא ברש"י "שהם הלשינו עליו" פי' גם דתן וגם אבירם, ובשלמה מי שאמר לו משה רשע למה תכה רעך מובן שכעס על משה אך חברו שניצל ע"י משה מדוע הלשין עליו, ובע"כ זהו משום שאמר לו רשע כמותך, והיינו שכינהו רשע.

ויתכן שעשה משה כן להצילם, שע"י שכינה שניהם רשעים משך השנאה מזה לזה ושישנאו אותו, וכמו שנהיה מיד ששניהם הלכו להלשינו לפרעה, ונהיו אויביו לדורי דורות, וזה ע"י שקרא שניהם רשעים ובזה נתרוקנה שנאתם זה לזה ועברה על משה.

בגדר האיסור

הרב יצחק לוין

הנה פשוט דיסוד איסור הרמת יד אינו משום ה"רצון" להכות, והתורה אסרה הרצון כאילו עשה כן באמת, וכעין בן סורר ומורה שנידון ע"ש סופו, דפשוט הוא דהתורה אסרה את עצם הפעולה ולא את הרצון, וכידוע דאין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה, וכן בן סורר ומורה חידוש הוא. אך יש לחקור האם גדר האיסור הוא שהתורה אסרה "תחילת הפעולה", דהיינו שיש פעולה אחת של הכאה המורכבת משני חלקים, תחילתה הרמת יד וסיומה הכאה ממש, וכאן התורה אסרה כבר את תחילת הפעולה בפני עצמה. או דילמא אין האיסור כלל משום תחילת פעולת הכאה, אלא האיסור הוא דהוי מעשה גמור בפני עצמה, שע"י הרמת יד הוא מאיים על חברו, משום שחושב חושב שעוד מעט יכנו, ואיום עצמו הוא מעשה גמור האסור ולא משום שזהו תחילת הכאה. ולכאורה יש כמה נ"מ בחקירה זו, דאם נימא דיסוד האיסור משום תחילת הכאה, א"כ בודאי בעינן שיכוון באמת להכות את חברו, דאי אינו מכוון להכותו באמת לא הוי כלל תחילת פעולת הכאה, אבל אם נימא דיסוד האיסור משום איום, א"כ לכאורה א"צ כוונה להכות, אלא כל שחבירו מרגיש מאויים על ידו הרי זה עובר על האיסור אף שבאמת לא היתה כוונתו להכות.

עוד נ"מ, דאם נימא דיסוד האיסור משום תחילת הכאה, א"כ אף אם חבירו לא שם לב כלל שהגביה עליו את ידו הרי זה אסור, דאינו תלוי כלל בחבירו אלא בתחילת מעשה הכאה, אבל אם נימא דיסוד האיסור משום איום, א"כ לכאורה אין כאן איסור רק אם השני הרגיש מאויים על ידו, והיכא שלא שם לב שהרים עליו ידו אינו עובר איסור.

עוד נ"מ, דאם יסוד האיסור משום איום, יתכן שאסור לאיים אפילו בדיבור בלא הרמת יד, אבל אם יסוד האיסור משום תחילת מעשה הכאה, בודאי אין לנו לחדש איסור זה לגבי צורות אחרות.

ויש להעיר קצת בזה, דהנה לשון הגמ' בסנהדרין (נח): הוא המגביה ידו על חברו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע, וכתוב סתמא המגביה ידו על חברו. וכן הוא לשון הרמב"ם (חובל ומזיק פ"ה ה"א). אבל בשמו"ר (א, כט/לה) איתא "משעה שאדם מרים ידו להכות חברו וכו'", ותנחומא (קרח סי' ח) "הפושט ידו לחבירו להכותו", וכן ברמ"א (חור"מ סי' לד סי' ד) כתב "המגביה ידו על חברו להכותו", ומכ"ז משמע דבעינן כוונה להכות, ומלשון "משעה וכו'", משמע דגדר האיסור משום תחילת מעשה הכאה. וכן משמע ממקור הדרשה דילפינן מ"למה תכה", ומשה לא אמר למה אתה מגביה להכות.

אך בספר המצות להרמב"ם (ל"ת ש) כתב "וכבר הזהירנו מלרמוז להכות אפילו לא יכה, אמרו כל המגביה ידו על חברו נקרא רשע", כ"ה בדפוס הישן, ומלשון "אפילו לא יכה" משמע אפילו אין בדעתו להכות, ובאמת לא כתב אח"כ "להכותו" וגם בהל' חובל ומזיק לא כתב "להכותו", [גם הלשון "מלרמוז להכות" משמע דיסוד האיסור הוא איום]. אך במהדורת פרנקל שינו בלשון ספר המצות והוסיפו "להכותו", וזה צ"ע.

וראיתי בלשון החינוך (מצוה תקצה) שכתב, "וחכמים מנעו אותנו אפילו מלרמוז להכות, אמרו כל המגביה ידו על חברו להכותו נקרא רשע", [ובדרך כלל הוא מצטט את לשון הרמב"ם]. הנה השמיט מילים "אפילו לא יכה", ומצד שני כתב להדיא "להכותו", ומשמע דס"ל דצריך כוונה להכות.

חקרי הדינים

הרב י. בן דוב

סנהדרין (נח); אמר ר"ל המגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך, למה הכית לא נאמר אלא למה תכה, אע"פ שלא הכהו נקרא רשע.

א. יש אומרים שאסור מן התורה להרים יד על חבירו¹. וי"א שאינו אסור רק מדרבנן².

ב. המגביה ידו על חבירו פסול לעדות³. הפסול הוא רק מדרבנן⁴.

ג. י"א דפסול לעדות ושבויה רק אם רגיל להרים ידו על חבירו⁵.

ד. ממשמעות הלשון משמע שאפילו רק "מגביה" היד - אע"פ שעדיין לא הורידו לתת הכאה, הוי רשע⁶. ויש להסתפק לפ"ז אם מי שלוקח דבר מה להכות חבירו, אם הוי רשע כבר משעה שהושיט ידו, או רק משעה שמרים ידו.

ה. אפילו להגביה ידו על קטן אסור⁷.

ו. יש להסתפק אם המוכה כלל לא שם לב שהגביה ידו עליו, אם עובר המגביה איסור ופסול לעדות.

ז. יש להסתפק במרים ידו להכות, אם בעינין שיכוון באמת להכות או אפילו אם מרים ידו לאיום בלבד אסור. ואם נימא דאיום לבד בלי כוונה להכות אסור, יש להסתפק אם איום בדיבור בלא הרמת יד ג"כ אסור מה"ת⁸. ולפ"ז יש להסתפק במאיים על תנאי שאם יעשה כך וכך הוא יכנו, או שמאיים שיכנו לאחר זמן, אם הוא אסור או לא. עוד יש להסתפק לפ"ז במאיים לספר לשון הרע על חבירו אם אסור, שהרי לשון הרע הוא בכלל ארור מכה רעהו בסתר.

ח. יש להסתפק במרים יד לשם שחוק, ואין כוונתו לא להכות ולא לאיים, אם אסור⁹.

1. כ"כ ב"י חו"מ סי' ל"ד, ועי' ד"מ השלם, סמ"ע סק"ה, גר"א, וכן משמע מספר המצות להרמב"ם ל"ש ת"י [כן דייק כן ח"י ר"ש בסנהדרין י"ב, ואינו מוכח]. וכן מוכח לכאורה, שהרי הראשונים כתבו (עיין להלן) דהוא פסול לעדות, ואי מדרבנן, הרי אין פסול עדות באיסור דרבנן רק אם יש בו חימום ממון, עיין ערה"ש ס"ג.

2. כן משמע מלשון החינוך מצוה תקצ"ה, "וחכמים נענו אותנו וכו'" [כן דייקו באחרונים], וכן הוא לשון הראב"ן בשו"ת בית יוסף, וכן צידד שו"ת מהרי"ט ח"ב אה"ע סי' מ"ג בסוף דבריו. דס"ל דפשוטה דקרא הוא שהכהו ממש, והדרשה הנ"ל היא אסמכתא בעלמא, וכ"ה בתורה שלמה בשם מדרש גנזי שכתב ופי' רבינו מיוחס עה"ת, וע"ש עוד.

3. מרדכי סנהדרין סי' תרצ"ה וב"ק סי' ק"ב, ראב"ן והג"מ הל' חובל פ"ה.

4. ב"י סי' ל"ד, ב"ח, רמ"א ס"ד, סמ"ע, גר"א, מבי"ט ח"א סי' רצ"א, אף אם האיסור הרמת יד הוא מה"ת, כיון דאין בו מלקות. וכ"ש לפי הסוברין דעיקר האיסור להרים יד אינו אלא מדרבנן. ועיין בערה"ש שכתב דלרש"י ותוס' לא בעינן לאו שיש בו מלקות ולדבריהם פסול מה"ת, ואינו מוכח, ד"ל דמ"מ בעינן לאו, שהרי הערה"ש מודה בעשה שלא נפסל מה"ת ע"ש, וצ"ע. ועיין בחי' ר"ש שם שהקשה דכיון דאיסור הרמת יד הוא מה"ת והתורה קראתו רשע, למה אינו פסול מה"ת.

5. כ"כ בערה"ש, ולא מצאתי כן בשום פוסק אחר. ודבריו צ"ע, מ"ש מכל פסולי עדות שנפסלו אף באקראי בעלמא. ומצאנו ענין רגיל רק ליפסל מה"ת בעשה או באיסור דרבנן, דכיון שרגיל הוי כפורך עול, אבל מדרבנן נפסל אף באיסורים דרבנן אף באקראי, וצ"ע. ועוד קשה, דהרי בפסוק זה ראה משה רק פעם אחת, ואולי מפרש "נצים" שהרימו יד זה על זה הרבה פעמים, ומ"מ קרא לו רשע בהרמת יד זו, כיון שכעת הוא זה שהרים ידו.

6. לשון "מגביה ידו" הוא הלשון ברוב מקומות בחז"ל וראשונים ופוסקים, ויש לשון דומה בכ"י אור האפילה [עיין תורה שלמה] "המניף ידו", אבל עיין נחומא ישן וארא יז, שם הלשון "כל השולח ידו", ויש מדרש (בית המדרש ח"ד קלז) שם הלשון "הפושט ידו".

7. ספר חסידים סי' מ"ט, ועיין כתובות נ, ועיין מכות ח.

8. כן צידד בפתחי חושן נזיקין ריש פ"ב והוא חידוש.

9. עיין שדי חמד אס"ד מערכה ה' סי' ד' שהביא מחסד לאלפים ויפה ללב דהמכה לשם שחוק עובר בלאו, והשדי חמד כתב דאין מוכח שיש לאו ומ"מ איסורא מיהא איכא. ולגבי לשון הרע, עיין בחפץ חיים הלכות לשון הרע (ככל ג' ס"ב במ"ח סק"ב, ס"ד במ"ח סק"ה ובהג"ה שם), שמבאר דיש בזה מחלוקת ראשונים, והוא מחמיר באיסור מה"ת. ואם נימא דאין עובר בלאו, יש להסתפק אם יש בזה איסור דהרמת יד. ואם נימא שמותר להרים יד לשחוק, לכאורה לא משכחת לה כמעט אופן לפסול לעדות, כי תמיד יאמר לא כוונתו רק לשחוק.

הרמות יד על רשע

הרב יצחק לוין

"רשע למה תכה רעך" (שמות), ובמדרש דרשו "רעך - רשע כמותך", והובא ברש"י. והקשו האחרונים, כיון שהשני היה ג"כ רשע [מדרשה הנ"ל, וכן מהא דילפינן בנדרים (סד:) שהיו דתן ואבירים], א"כ למה הוי המרים יד רשע, הרי מותר להכות רשע, וכמו שמשמע לשון הרמב"ם (חובל ומזיק פ"ה ה"א) המכה אדם **כשר** מישראל וכו', [ולכאורה יש לדחות, דשם כוונתו לאפוקי דמותר להכות מלקות למחוייב בן], וכ"כ בספר יראים (סי' קיז) ושו"ת מהרי"ט (ח"ב אה"ע סי' מג). וכן מותר לספר ולקבל לשה"ר על רשע, עיין חפץ חיים (לשה"ר כלל ז וח). ויסוד ההיתר משום דרשע אינו בכלל עושה מעשה עמך, עיין סנהדרין (פה); יבמות (כב), ב"מ (עב); וקושיא זו הקשה המהרי"ט שם, והגרי"ז [כתבי הגר"ח והגרי"ז סימן ש"ט].

ויש שתירצו דהשני היה רשע רק כמותו, דהיינו שרק עבר על איסור דהרמת יד, וממילא כמו שהמרים ידו עצמו לא נפסל לעדות מה"ת והוא בכלל עושה מעשה עמך, כן היה חבירו בכלל עושה מעשה עמך. [כן כתבו גבורת יצחק שמות סי' ע"ז ומשנת חיים שמות סי' ג'], אבל כנראה שיסוד קושיית אחרונים הנ"ל משום דכל נצים ונצבים הם דתן ואבירים, וע"כ היו רשעים ממש בל"ה.

ותירץ מהרי"ט שם, דאע"ג דמותר להכות רשע, מ"מ רשע עצמו אסור להכות רשע, וכדבריו מצאנו גם בשע"ת (סי' ריט) לגבי לשון הרע, דאע"פ שמצוה לפרסם את החוטאים, מ"מ אם הוא עצמו חוטא אין לפרסמו. [ומצאתי כן גם בצוואת הנתיבות אות י"ח]. וע"ש בשע"ת שכתב הטעם, משום שאין כוונתו לטובה כי אם לשמוח לאיד. וצ"ב, הרי הרשע אינו בכלל אינו עושה מעשה עמך, ומדוע אסור להכותו אפילו אם אין כוונתו לטובה. ומבואר מכאן דבדאי אין היתר סתם להכות רשע, אלא עיקר הטעם הוא כדי שישבו מדרכיו הרעים ויתקן מעשיו, וכ"כ להדיא בעליות דרבינו יונה (ב"ב לט). דמצוה לגנות רשע כדי שישבו הוא מדרכיו ויתקן מעשיו, ומעתה כיון שכל ההיתר לגנות רשע אינו אלא כדי להחזירו למוטב, לכן אם מכוון לשם שנאה אסור, וממילא אסור לכל רשע להכות חבירו כיון שבדאי מכוון לשם שנאה. ועיין בחפץ חיים (לשה"ר כלל ח בבאמ"ח ס"ק טו, ובכלל י ס"ב וס"ג ובאמ"ח סק"י וסק"ג), שפסק כדברי רבינו יונה, ולמד מזה דגם לשה"ר לתועלת אסור לשם שנאה, וכן כתב שם דמי שחוטא כמו האיש הזה שמספר עליו, ע"כ מכוון לשם שנאה.

ולכאורה יסוד הנ"ל תלוי במחלוקת הסמ"ע והט"ז בחו"מ סי' תכ"א, דבסמ"ע שם ס"ק כ"ח כתב דאסור להכות חבירו לאפרושי מאיסורא אם מכוון לשם שנאה, והט"ז שם מתיר גם לשם שנאה, דכיון שעושה מצוה אינו תלוי בכוונתו. ועיין בחפץ חיים הלכות רכילות כלל ט' סי' ס"י בבאמ"ח ס"ק כ"ה בהג"ה שמביא מחלוקת זו, ע"ש משי"כ לענינו, אבל לגבי ניד"ד לכאורה תלוי במחלוקת זו.

והגרי"ז תירץ קושיית מהרי"ט, עפ"י מש"א במדרש שדתן ואבירים נתכונו להרוג זה את זה, דלפ"ז לא קשה, דאע"ג דמותר להכות לרשע מ"מ אסור להורגו, ולכן הוי המרים ידו רשע. אלא שהקשה לפ"ז מנ"ל לחז"ל דהמרים ידו על חבירו להכותו נקרא רשע, דילמא רק במוכון להרוג אסור להרים יד ולא במכוון להכות, [פרט זה לא מופיע בכתבי הגר"ח והגרי"ז, ומובא בספר שי לתורה וטללי אורות וגבורת יצחק שם]. עוד קשה לי, דאם נתכונו להרוג זא", א"כ הוי רודף ומותר אפילו להורגו וכ"ש להכותו, ולמה הוי רשע. ומצאתי בגבורת יצחק שפלפל עפ"י מחלו' האחרונים (עי' מל"מ חובל פ"ח) אי הנדף צריך להציל עצמו באחד מאבריו של רודף, ופירש דכוונת משה היה למה תהרוג את רעך, הרי צריך אתה להציל עצמך באחד מאבריו של רודף.

ונראה ליישב קושיית המהרי"ט בדומה לתירוצו של הגרי"ז באופן שלא יקשה כנ"ל, דהנה כתוב "רשע למה תכה רעך", וסתם הכאה הוא בלא מיתה כמבואר בסנהדרין (פד:), א"כ קשה מזה על חז"ל שפירשו שרצו להרוג זא"ז. אלא פשוט דכעת לא הוי רק מכים זה לזה, אלא שכוונתם היתה להכות עד שתצא נפשו של חבירו. ומעתה לק"מ, דכיון שנתבאר דכל ההיתר להכות רשע אינו אלא כדי שיתקן מעשיו, ולכן המכוון לשם שנאה אסור לו להכות, א"כ בודאי לדתן ואבירים היה אסור להכות, דכיון שנתכונו להרוג זה את זה בודאי לא היתה כוונתם לתקן מעשי השני. אבל מצד מה שהתורה קראתו רשע בודאי אינו תלוי בכוונתו אלא במעשיו, וכיון שלא היה בכח מכה זו אלא להכותו, שפיר מוכח מכאן שהמרים ידו על חבירו נקרא רשע. ואין לתמוה דמ"מ היה מותר לו להכות לחבירו כיון שחבירו כוון להמשיך ולהכותו עד שיהרגנו, ד"ל שגלוי היה למשה שכל אחד לא ידע שחבירו מתכוון להרוג, אך משה עצמו ידע שכל אחד מתכוון להרוג את חבירו, ועל כן קרא לו משה רשע לפי מעשיו, דכיון שלא ידע שחבירו בא להרוג, והוא עצמו כוון להרוג, בודאי היה אסור היה לו מצד עצמו להכות, [אע"ג שאליבא דאמת היה מותר], והוי כחישב לאכול חזיר ועלה טלה בידו (נזיר כג).

בגמ' סנהדרין נח: אמר ר"ל המגביה ידו על חברו אע"פ שלא הכהו **נקרא רשע, שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך**, למה הכית לא נאמר אלא למה תכה, אע"פ שלא הכהו נקרא רשע... וכ"ה במ"ר שמות פ"א לה, שמעשה שאדם מרים ידו להכות חברו וכו'. וע"ע במדב"ר (פ"ח י), ותנחומא קרח (ח) הפושט ידו לחברו להכותו.

המהרי"ט (ח"ב אה"ע סו"ס מג) הקשה וז"ל ומנ"ל דמשום שהרים יד נקרא רשע דילמא משום דרשע הוא דקי"ל כל מקום שנאמר נצבים נצבים אינן אלא דתן ואבירים, ודרשו עוד למה תכה רעך - רשע כמותך. [ובנחלת יעקב הקו' דשמא נק' רשעים בגלל המריבה ועי' איה"ש].

ותירץ המהרי"ט דכיון שכתוב "ויאמר לרשע" משמע דרך הוא רשע וחברו צדיק, והרי שניהם רשעים, אלא ע"כ דהאי רשע בדינו הוי. וכע"ז כ' הט"ז בדברי דוד דמדקאמר בלשון יחיד אע"פ ששניהם רשעים, קמ"ל דמכח מעשה זה לבד ראוי לקרותו רשע. ועי' נח".

המהרש"א בסנהדרין (ד"ה למה) ביאר דהנה אם משה קראו רשע היה לו לכתוב "ויאמר רשע למה תכה רעך". אבל נכתב לרשע, שמשמעותו דלא משה קראו כן אלא הוא סיפור הכתוב שמה אמר לפלוני הרשע "למה תכה" [עי' העמ"ד], ומכיון שאינו מדברי משה ע"כ דכתבה התורה כך לאשמועינן דבהכאה כזו נעשה רשע. ועי' בן יהודה.

עוד הק' המהרי"ט אמאי אקרי רשע משום שבקש להכות, והרי רעך רשע כמותך, והאיסור רק בעושה מעשה עמך. ות"י דכיון דגם המכה רשע כמותו אינו רשאי להכותו.

בחי' הגר"ח (סט') מכות (שט) הובא לתרץ ע"ז עפ"י המדרש (א, כט) "שהיו מתכוונין להרוג זה את זה", ובאיסור רציחה אין חילוק בין כשר לרשע, ולכן קראו רשע. [ולפ"ז א"ש המשך הפס' "הלהרגני אתה אומר" שהתירה בו למיתה]. וכן הובא בשם הגר"ז (בשי' לתורה ח"ב) אך העיר ע"ז דא"כ ליכא ראי' מהכא דהמרים יד נקרא רשע דהרי כאן לא רק הרים יד אלא היה רודף.

בגמ' שם, ר' חנינא אמר **נקרא חוטא וכו'**. וביאר הבן יהודה דלא ניח"ל למילף כר"ל מהתורה משום דס"ל **שאינו למדין מקודם מ"ת**. אך עי' מהר"ל בח"א דר' חנינא אתא להוסיף, כיון **דחוטא גרוע מרשע**, עי"ש. ובס' יחי יוסף (סופר) כ' דדוקא רשע נפסל לעדות ור' חנינא ס"ל דאינו פסול לעדות, [ראה לק'].

נקרא רשע

כ' בהגהמ"י (פ"ה מהל' חובל) בשם הראב"ן, פוסקים דינו כן לקרותו רשע, ופסול לעדות, ושכנגדו נשבע ונטול, עד שישבו מרשעו ויקבל דין וכו', וכן פסק רא"ם אהא דפ' האומר דעני המהפך וכו' נקרא רשע, שיש לחזן הכנסת להכריז **עליו בבית הכנסת** ברבים, עכ"ל. וכ"כ הראנ"ח (קכה) שמכריזין עליו בביהמ"נ שהוא רשע ופסול לעדות.

ומלשון הרמב"ם שם "הרי זה רשע", משמע קצת דלא ס"ל כראב"ן, דאין כאן דין קריאה והכרזה אלא לטותא היא. ויתכן דגם הרמ"א ס"ל הכי דלא הזכיר כלל שנקרא רשע אלא רק שפסול לעדות.

עי' פתחי תשובה חו"מ תכא,ג בשם היש"ש דהמכה לחברו על שחרפו אע"פ דעבר על הלאו מ"מ אין עליו דין רשע דאין אדם עומד על צערו.

אם דוקא מגביה נקרא רשע

בד' המהרי"ט (לק' בענין פסול לעדות) מבואר דדוקא המגביה ידו להכות נקרא רשע אבל המכה לא נק' רשע. אך המב"ט (סו"ס רצא) כ' דכ"ש שהמכה הוי רשע ופסול לעדות מדאורייתא. ובתשו' הב"י (קידושין ב) כ' דמכה ממש, לית דין ולית דיין דנקרא רשע מפשטיה דקרא ופסול לעדות מדאורייתא.

ועי' מאירי קידושין כח. לענין הקורא לחברו רשע יורד עמו לחייו, שיי"מ שיכול להכותו שזהו מעשה רשע כמ"ש ויאמר לרשע למה תכה רעך. ומשמע דס"ל דעיקר הרשעות מצד ההכאה אלא דמגביה ג"כ חשוב כמכה.

חומרת האיסור

כתב בספר הבתים (מגדל דוד על סה"מ ש) "לפי שהרשע הוא בזדון הלב והמחשבה הרעה, ואחר שהרים יד ודימה להכותו מורה על רשעו וזדון לבו". עי' מהר"ל גבורות ה' פי"ט "כי הרמת יד הוא התחלת היציאה להרשע...". ועי' בן יהודה ברכות ה: בביאור הא דאין לו תקנה אלא קבורה (סנהדרין נח), משום דהדיידים לא היו בכלל חטא אדה"ר והשתא שמקלקלם נמשך לדין מיתה. וע"ע על שור ח"א עמ' קנב דכיון שאינו כובש כעס וכו' לכלל מעשה, נקרא רשע כי הוא נמצא תחת שלטון היצר.

לשון הרמב"ם (פ"ה מהל' חו"מ) כל המגביה ידו על חברו **להכותו**, [ומשמע דכך גרס בגמ' וכ"ה ל' המדרש עי' לעיל] וכ"כ הטוש"ע חו"מ תכ, ולפ"ז לא איירי באיום להכות אלא בכוונה להכות אלא שלא סיים המעשה כמחשבתו. וכ"מ מהסמ"ע שכ' שקראו רשע על **שיקט** להכותו. וכ"כ בשו"ת בית ישראל (הורוביץ, חו"מ ט) וביאר דמשו"כ אין לוקין על הגבהת היד דיכול לומר שלא הגביה כדי להכות אלא רק לאיים. [אמנם מהגמ' אין ראי'ה, דאף הרשע שהרים ידו וא"ל למה תכה רעך, אין הכרח שהרים להכות, ועי' כלי יקר].

החינוך (תקצה) כ' וחכמים מנעו אותנו אפי' **מלרמוז** להכות. ודייקו דל"ד מגביה יד אלא כל איום [פתחי חושן נזיקין פ"ב ה' ד]. וכע"ז בסה"מ לית ש, וצ"ע מהרמב"ם הנ"ל דמשמע דדוקא להכות. ועי' תשו' מהר"ם (ד"פ שפג) ומהר"י וייל (כח) בשם מהר"ר חיים דמשמע שעיקר הדין הוא האיום. וכ"מ ברש"י בסנהדרין על הילפו' דנקרא חוטא, שכ' והיינו כמרים ידו שהיו **מגזמין** להכות.

פסול לעדות

כ' הראב"ן בסנהדרין שקוראין אותו ב"ד רשע ופסול לעדות עד שישבו מרשעתו. והובא במרדכי ב"ק סי' קג שפסול לעדות ולשבועה ובהגמ"י כנ"ל. וכ"כ החרדים (פכ"ט עב).

וכ' הב"י בחו"מ לד' דפסולו מדרבנן מכיון שהוא לאו שאין בו מלקות. והתפא"ש תמה עליו דהא ליכא כאן לאו וכ' דפסול מדרבנן מכיון שנקרא רשע. ועי' נוב"ק אה"ע מז. ונפסק ברמ"א חו"מ לד' [עדים הפסולים מחמת עבירה] ס"ד שהמגביה ידו על חברו להכותו פסול לעדות מדרבנן. וכ' הסמ"ע ובהגר"א והתומים דהוא מדרבנן כיון שאין בו מלקות.

השו"ע לא הביאו ומשמע דלהל' ס"ל דאפי' מדרבנן אינו נפסל. אך החיי אברהם (אהע"ז א) כ' דלא הביאו משום דסמך על מ"ש בס"ב איהו רשע כל שעבר עבירה שחייבין עליה מלקות, ומשמע דאם אין מלקות פסולו מדרבנן, ונכלל בזה מגביה ידו.

המהרי"ט (שם) הק' דהרי המכה את חברו לא נפסל לעדות והיאך יתכן שהאומר לעשות הוא יתר מן העושה מעשה. וכ' דאפשר דכיון דיש לו תשלומי ממון ופטור ממלקות לא נקרא רשע. [ועי"ש דסיים דמה שנקרא רשע "אפשר דדברי הגדה הם ולא עיקר דרשא, ויש לחוש בזה להחמיר"]. בד' המהרי"ט שם מב' דלש"י המרדכי פסול לעדות מדאורייתא, והשו"מ (תניינא ח"ב ע) תמה עליו וכ' דאינו אלא מדרבנן כמ"ש בשו"ע.

עונש המרים יד

בסנהדרין שם אי' רב הונא אמר תקצץ ידו שנאמר וזרוע רמה תשבר. רב הונא קץ ידא. [ונח' הראשונים אם הוא קציצה בממון או קציצה ממש]. ופירש"י קץ ידא - מאדם אחד שהיה רגיל **להכות** את חברו וכו' והיינו שעונש זה הוא רק במכה ולא במגביה. ומה שהוכרח דדוקא ברגיל, עי' יד דוד דהרשות דמכין ועונשין לקנסא הוא דוקא כשבדור פרוץ או כשרגיל. ועי' בעינוי רש"י דמוכר מנינה וביה. וכ"כ המאירי ובתשו' הריטב"א (קלא) ובתשו' מהר"ם (ד"פ פא) והריב"ש (רנא) דאיירי ברגיל להכות. וכ"ד רבינו יונה בשע"ת ש"ג עז דהוא במכה ולא במגביה שכ' דרב הונא קצץ יד המכה, אמר "וזרוע רמה תשבר".

אך רש"י בנדה יג: כ' על הא דרב הונא קץ ידא - דאמרינן בסנהדרין כל המרים ידו על חברו תקצץ דכתוב וזרוע רמה תשבר, רב הונא קץ ידא. וילה"ע ששינה מל' הגמ' המגביה וכ' המרים. וכך פשטות הסוגיא דמ"ש רב הונא קץ ידא קאי על מה שלפנ"כ וגם אח"כ והיינו מגביה [ולא מכה].

וכ"כ רבינו חננאל [אוצה"ג סנהדרין] רב הונא קץ ידא ופיר' הענישו ממון על שהרים ידו עליו. וכ"כ להדיא המהרי"י וייל (כח) רב הונא קץ ידא אפי' בהגבהה בעלמא. אך תלמידו המהרי"י ברונא (סי' רסה) כ' המרים יד על חברו נקרא רשע, ואם מכהו ראוי לקצץ ידו, רב הונא קץ ידא ודיינא הוא בפ' כל היד.

המהרי"י וייל שם כ' בשם מהר"ר חיים, לגבי איום מיתה, "אע"פ שלא עשה מעשה מחייבו מלקות" ומובא גם ביש"ש ב"ק פ"ח סג. אך דעת המהרי"ט (אהע"ז מג) דאינו לוקה. ובשו"ת בית ישראל (שם) הק' דכיון שנקרא רשע גם בלא הכאה אמאי אין לוקים על ההגבהה ותי' דהוי התראת ספק כי כל זמן שלא הכה יכול לומר שלא רצה להכות אלא רק הרים ידו לאיים על חברו להציל את עצמו שחבירו לא יכה.

נושאי הפרשיות הקרובות

וארא - ענייני כשפים
בא - ענייני קידוש החודש
בשלח - לחם משנה
יתרו - כיבוד אב

ד"ת להג"ל אפשר להניח בתיבה שבפתח אוצר הספרים "בית יוסף" רח' שדי חמד

מעוניין בחברותא? התקשר עכשיו!

אנשים רבים מחכים לחברותות שונות
במקומות שונים ובנושאים שונים
הטלפון שלך יכול לעזור להם ולך

התקשר עכשיו
9141217
24 שעות ביממה

קובעי עיתים

לתרומות והנצחות: 050-4122753

עלון זה יוצא לע"צ

הילד אפרים בן יבדלחט"א הרב ישראל אשר וויספיש שליט"א
גלב"ע כ' טבת תשס"ד

